

כתרי תורה

לק"י • פרשת כי תצא ה'תשפ"ב ב'של"ג • גליון קכ"א • הגות והלכה בפרשת השבוע במשנת רבותינו גאוני תימן זיע"א

אין לקרוא בשעת התפילה וקריאת התורה • הערות והארות יתקבלו בברכה בטלפון 0504139964 או במייל avish964@gmail.com

כתר מלכות - מאן מלכי רבנן רבי ראובן בר עואץ כהן זלה"ה רב הקהילה התימנית בחרה - ל"ד אלול התשס"ג רבי נתנאל בר שלום אלשיך זלה"ה רבי ביה"כ אלשיך - ס"ו אלול תרפ"א רבי יוסף בר שלום מאה זלה"ה רב"ר צנעא - ל"ו אלול תר"ט רבי דוד בר חסן (יפת) חסן זלה"ה מחכמי שיבת התורה והמצוה בעין - ל"ו אלול תרנ"ו רבי אהרן בר יחיא חסן זלה"ה רבי מרשב בית עירף - ל"ו אלול תשנ"ד רבי סעדיה בר חסן בן יוסף זלה"ה מר"י נוה ארץ בבאר יעקב - ל"ו אלול תשנ"ז רבי אפרים בר שלום ואדעי זלה"ה ראש השוחטים בירושלם - י"ח אלול תש"א רבי אברהם בר אהרן הכהן זלה"ה ר"י אהל תורה בת"א - ל"ט אלול תשנ"ט רבי חיים בר יוסף קורח זלה"ה מחכמי צנעא - כ' אלול תרע"ד רבי סעדי בר רוב שרעבי זלה"ה מחכמי שרעב - כ' אלול תרצ"ה רבי עורך בר שלמה דוד חבני זלה"ה מח"ס לקוטי ראמלי - כ' אלול תשס"ו

לע"ג מרן הגאון הגדול רבי שמריהו יוסף חיים בן מרן הגאון רבי יעקב ישראל קניבסקי זלה"ה • ידיר ורע אשר שמחת התורה שכליבו ועל פניו האירה כל סביבותיו. זכה להרבין תורה ולהעמידו בחי מדרשות לשקידתה הרב רפאל אליהו אליעזר זצ"ל ביבולט"א הרב צבי בלאט שליט"א • דודי הרב אברהם בר דוד בדיחי זצ"ל, הרב אלעזר עוזרי זצ"ל בן בלחט"א רבי אברהם, הרב זכריה בר יוסף גוסי זצ"ל, הרב ישראל בר יהודה זצ"ל, מרת אסתר בר"י היא גרישע ע"ה ומרת יהודית בר יוסף שרעבי ע"ה • ולזכות הרב אברהם בר שלמה שליט"א, הרב אהרן בר יוסף שליט"א, הרב רפאל אריה בן יחיא שליט"א, הרב ששון בן מרדכי שליט"א, הרב גבריאל בן שלום שליט"א, ומיכל בר"י שני תחילת רפ"ש במהרה בתוך שאר חולי ישראל, ולהצלחת ההצלת אחינו בני ישראל, הנתונים בצרה ובשביה באוקראינה ובשאר רלויותיהם, המב"ה יוצאים מצרה לרווחה ומאפילה לאורה, ויזכנו לגאולה השלימה בקרוב, אכ"ר.

כתר של"א"ש

כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך כי יפל הנפל ממנו (כ"ב, ח)

כתב מוהר"ר סעדיה צפירה זלה"ה בספרו כסף צרוף, ידוע כי האדם בעודו בבחרותו, על פי הרוב הוא הולך אחר תאות יצה"ר ונכשל בעבירה ואינו מרגיש, וזה משל הגג שאין לו מעקה, שלפעמים האדם הולך בו ודעתו כל עמו, ונופל ואינו מרגיש. ורק כשהוא בא בימים וכבר נחלשו תאוותיו, הוא חוזר בו מאותם תאוות וצריך לקעקע כל הבנין הבנוי על התווה ולבנות בנין חדש. זהו כי תבנה בית חדש, דהיינו כאשר בא לשוב בתשובה, וצריך לבנות עצמו מחדש, אז צריך לעשות לו גדרים וסייגים, סחור סחור אמרינן לנוזרא, ולכרמא לא תקרב.

ושם כתב עוד רמז לזה כי מעקה בגימטריא רט"ז עם הכולל, כמנין גבורה. רמזו למה שאמרו חז"ל, איזהו גבור הכובש את יצרו. עכת"ד וע"ש עוד רמזים.

וע"פ דרכו נראה לבאר עוד, כי תבנה בית חדש, כאשר האדן בצעירותו מתחיל לבנות את כוחו ומידותיו ועמיד את צורת בנין האדם השלם, ועשית מעקה לגגך, עליו לגדור עצמו ולעשות לו סייגים, כי בלא זה, יפול הנופל ממנו.

רמז נוסף על דרכי התשובה כתב מוהר"ר שלמה בדיחי זלה"ה בעולת שלמה בר"ת של פסוק זה, כבוש יצרך, תחזור בתשובה נכונה, המועלת באלול ימי תשובה, חדש דרכיך שום, וגם עשרת שובה ימי תשרי, מסוגלים עם קריאת התורה, לתועלתך גם גילת כבוד, ורנן לך. אחר תהיה שוכב יום מותך דין משפט יהא מגן בהיותך בקבר יהא תמיד כבודך כחיותך, יען יגע פיך לתורה, היותך נאמן פונה למצות מכל מעשיך נאה ויפה לך עכ"ל. ויהי"ר שנזכה לשוב בתשובה שלמה כתיקונה, אכ"ר. שבת שלום.

כתר ההלכה

הגאון הרב נתנאל עומיסי שליט"א - מרבני בית ההוראה 'פעולת צדיק' לעילוי נשמת אביו רבי יחיא בר יצחק עומיסי זלה"ה - נלב"ע כ"ז אלול התש"פ המחמיר שלא לאכול פירות בחשש תולעים כשהם טחונים

א] נשאלתי ממי שמחמיר בביתו שלא להשתמש בפירות שיש בהם חשש תולעים, כאלו שהוראת הכשרות בהם לאכלם לאחר טחינה. אלא שארע ואחד מב"ב קנה בטעות כמה חבילות תותים קפואים ועתה שואל האם יכול להקל במקרה זה לאכול פירות אלו כיון שמחירן יקר מאד ויש הפסד לזרקם. תשובה: הנה בענין הפירות הקפואים הנגועים בתולעים, לאחר מעט בירור נודע, שבכשרויות מהודרות הפירות עוברים תהליך ניקוי ומוחזקים כנקיים. עם זאת, מכיון שפירות אלו היו בתחילה בנגיעות גבוהה, דרישת הכשרות היא לאכלם לאחר טחינה מפני החשש הקיים עדיין, כך שאם נמצא בהם תולעת היא תתבטל ברוב. ואין בזה משום ביטול איסור לכתחילה, כי יש בהם ספק ספיקא. ספק אם ימצא בהם תולעת ואף אם נמצא שמא רחשו בתלוש ובספק כזה אין איסור ביטול (גינת ורדים יו"ד כלל א' סי' י"ח, שו"ת רעק"א קמא סי' ע"ג, שו"ת דברי דוד ח"ב יו"ד סי' ט"ט). ולכן נראה כי אם זה המחמיר נהג כן מפני שהיה סבור שאותם תותים נגועים בתולעים בוודאי, הרי כיון שהתברר שאין הדבר כן, אינו צריך התרת נדרים. אך אם ידע שהם בספק ואע"פ כן החמיר על עצמו שלא לאכלם, בין אם היה דעתו לנהוג כן לעולם ונהג כן אפילו פעם אחת, בין אם נהג כן בסתם ג' פעמים וכ"ש אם קיבל על עצמו במפורש, בכל אלו המקרים צריך הוא לעשות התרת נדרים בפתח וחרטה כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' רי"ד ס"א, שו"ת יו"ד ח"ב סי' קס"ח ס"ו). והערה: מכיון שבענייני כשרות יש להתעדכן תמיד, לכן אין בדברים הנ"ל בירור על מה שנכון להיום ושמא חלו שינויים.]

לישה בשבת בערבוב ממרחים

ב] נשאלתי האם מותר להכין רוטב פיצה בשבת והמורכב ממיונו ורסק עגבניות. והשאלה היא אם בערבוב שני דברי מאכל (הנזכרים, והוא הדין בגבינה ולבן) יש איסור לישה. עוד יש לדון האם נתינת מעט תבלין לתערובת רכה נחשבת לישה או ערבוב בעלמא. תשובה: מן התורה אין חייב משום לש אלא בדבר שהוא בר גיבול כגון קמח או עפר, וחכמים אסרו ללוש דבר שאינו בר גיבול שמא יבוא ללוש קמח (רמב"ם שבת פכ"א הל"ג ו"ד). ובפשטות מה שאסרו חכמים הוא בדבר הדומה ללישת קמח ועפר שמחבר דברים מפורדים לגוף אחד אף שלא מתחבר כמו קמח, אלא שיש שאסרו לערבב שני מאכלים כגון גבינה ולבן כשנעשה מכך בלילה סמיכה ואף זה נחשב לישה (הגר"ש אורבך הובא בשו"ת פ"ח ס"א ועוד). ולדבריהם, אסור להכין רוטב פיצה אלא אם יעשוה בלילה רכה ויעשו שינוי בתנינה ובבחישה ממה שעושה בחול (שם ס"ט).

אמנם דעת רוב הפוסקים (אגרי"מ ח"ד סי' ע"ד או ח', חוט שני שבת ח"ב עמ' קי"ג, חו"ע דף רע"ג, מנוחת אהבה ח"ב פ"ט הע' 65) שאין איסור בערבוב שני מאכלים אף בבלילה עבה, אא"כ אין המאכל מתקן לאכילה לרוב בני אדם בלא העירבוב (כגון טחינה, שאז יש לתת שם כבר מתחילה מים מרובים שתהיה רכה וכמו שכתבנו כבר בגיליון ל"א). ולענין התבלין הניתן, כתבו הרבה פוסקים בפשיטות (חוט שני שם עמ' ק"י, ארחות שבת ח"א פ"ו סע' ט"ל) כי מכיון שהתבלין מתפזר בכלול ולא מתקבץ, אין בזה שם לישה ומותר. וכן כתב הגר"מ רצאבי שליט"א (בנין משה ח"ב פ' כ"ה סע' ט' ו"ד) שבפיזור תבלין או עלים קצוצים אפי' על בלילה עבה, אין בזה שם גיבול. וכן מותר לערבב שני מאכלים כאמור, אך הוסיף שטוב שיערבם סמוך לסעודה כדרך אכילה.

עץ אתרוגים שיש בו מעט פירות בשמיטה האם יכול הבעלים ליכות בכולם

ג] מעשה באדם שהיה לו עץ אתרוגים בחצירו שצמחו בו אתרוגים בודדים. עתה שואל בעל החצר האם בשנה זו שנת השמיטה מותר לו לקחתם לעצמו ולבני ביתו. תשובה: קי"ל שאין קוצרים פירות שביעית כדרך הקוצרים בכל שנה אלא מעט, ואף בעל הבית יכול ליקח מעט לביתו (רמב"ם שמיטה ויובל פ"ד ה"א וכו"ד). ונחלקו הפוסקים כמה נחשב מעט באתרוגים למצוה. י"א שהוא כפי מה שרגיל לקנות לעצמו ולב"ב בשאר שנים (הגר"ש אלישיב הובא בשו"ת ישא יוסף שביעית ח"ב סי' קי"א), וי"א שאין לקטוף יותר משני אתרוגים לאדם אחד (חוט שני שביעית עמ' שצ"ח), ולפ"ז, יכול בעל החצר לקחת את האתרוגים לו ולב"ב. וכן אמר לי מרן הגר"י רצאבי שליט"א כי בודאי יכול הוא להקדים ולזכות לו ולב"ב. אלא שנסתפקתי האם בכהאי גוונא יש בהם חיוב תרומות מעשרות שהרי נמצא שאינו מפקיר את פירותיו כי כוונתו לזכות בהם. ואמר לי מרן שליט"א שמסתברא כי כיון שרצונו להפקיר כל פירות שבחצירו כדת וכדין אלא שכוונתו רק להקדים ולזכות לפני כולם ואם יקדימו אחר יניח לו, לכן פטור מן המעשרות.

אשת המת במשנת רבותינו

מקור פטור יבום באשת קטן ושוטה

[ג] כתב הרמב"ם (פ"ו מיבום ה"ח) ואלו שהן פטורות מן היבום וכו' ואשת השוטה ואשת הקטן וכו' לא תהיה אשת המת, פרט לאשת שוטה וקטן מפני שאין להם אישות כלל, ע"כ. ודין זה הוא בגמרא (יבמות צ"ג, ב) שוטה וקטן שנשא נשים ומתו, נשותיהן פטורות מן החליצה ומן היבום.

אך על הדרשה שהביא רבינו, כתב הרב המגיד שלא נמצאת בגמרא. ובתורה תמימה (אות ס') כתב, וקרוב לודאי שהיה לפני הרמב"ם איזו בריתא שלפנינו חסרה, כמו שיש הרבה כאלה כנודע. [ע"י מש"כ בס"ד בכתרי תורה פרשת משפטים התשפ"א גליון מ"ב, כי מקור דברי הרמב"ם (פ"א מחובל ומוזק ה"ב) דמפי השמועה למדו דעין תחת עין ממון, הוא במדרש הגדול שם. וכן בפרשת בלק התשפ"ב גליון קי"ב, כי מקור דברי הרמב"ם במורה נבוכים (ח"ג פרק י"ז) דצער בעלי חיים נלמד מבלעם, הוא במדרש הגדול שם, ע"ש]. וברוך שמסר עולמו לשומרים, ודרשת חז"ל זו נשתירה לפנינו במדרש הגדול בזה"ל, ד"א אשת המת. פרט לאשת שוטה וקטן. אבל אשת החרש או חולצת או מתיבמת ע"כ. ונראה דדרשו חז"ל כן ממילת 'אשת', לומר דמצות יבום שייכא רק במי שיש בה אישות. דהוא אמינא כיון שבא עליה, כבר נתחייבה ביבום, קמ"ל קרא דדוקא אם יש לו אישות.

ביאור חיוב יבום באשת חרש

[ד] ומה שכתב בסוף דברי המדרש דאשת החרש או חולצת או מתיבמת ככל שאר היבמות. כן הוא במשנה (פרק חרש, קיב, ב) שני אחין אחד חרש ואחד פקח נשואין לשתי נכריות פקחות, מתחרש בעל פקחת, מה יעשה פקח בעל פקחת, או חולץ או מיבם. וכן פסק הרמב"ם (שם ה"ח) וכן אשת החרש וכו' הרי הן כשאר כל היבמות, רצה חולץ רצה מיבם.

והטעם, דכיון שקידושי החרש אינם מדברי תורה וכמ"ש רבינו בהלכות אישות (פ"ד ה"ט) חרש שנשא פקחת וכן חרשת שנשאת לפקח אין קדושיהן גמורין מדברי תורה אלא מדברי סופרים. [ע"ש מה שכתב הרב המגיד דבגמרא (יבמות ק"ג, א) י"א דהוי ספק קידושי תורה אך רבינו פסק כמאן דאמר שם (קיב, ב) שמן התורה אין קידושין תופסין לחרש וחרשת אלא מדברי סופרים]. אם כן ממה נפשך, מדאוריתא יכולה להתיבם דאינה אשת אח, ומדרבנן יכולה להתיבם שהרי היא אשת אח.

ועכ"פ נמצא, דדין אשת החרש אינו דבר תורה, ומה שהוסיפו חז"ל במדרש הגדול דין זה, בוודאי אינו נדרש מהפסק שהרי קידושי החרש אינם אלא מדרבנן, וזוהי תוספת מדברי חז"ל לדינא. ולפי"ז א"ש מדוע הזכיר הרמב"ם דרשת חז"ל רק בדין אשת השוטה והקטן, ולא בדין אשת החרש, כיון שאי"ז דרשה מן הפסוק וכאמור.

כי ישבו אזוים יזודיו ומת אוזר מהם ובין אין לו לא תהיה אשת המת הזוזצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקוזה לו לאשה ויבמה (כ"ה, ה)

גרסת חכמי תימן בתרגום ובכתובת יבמין וביאורה

[א] בספרי תימן ישנה גרסא מיחדת בתרגום פסוק זה, על תיבת 'אשת המת', ובמקום המתורגם בדפוסים 'אתת מיתא', הנוסחא אצלנו 'אתת מותנא'.

וגרסא זו העלה גם מהרי"ץ בעץ חיים (הביאו מרן שליט"א בטופס כתובות עמ' קס"ו), ושם כתב מהרי"ץ, והטעם ע"פ הוזהר (פרשת משפטים דף ק, א תקוני זוהר סוף תיקון כ"ו) משום שהמת בלא בנים נשמתיה אזלא ומשטטא ערטילאה וכו' רחמנא לצלן. ודמייא למי שמת במגפה שתרגום מגפה (במדבר י"ג, י"ג) מותנא, ע"כ דברי מהרי"ץ.

ונראה לבאר כוונתו, כי הלא מיתה במגפה זו מיתה עונש, וכמ"ש במאירי (ב"ק ב, ב) שמיתה הפתאומית הבאה מצד עונש קרויה נגיפה, ע"ש (לעיתים אין העונש על היחיד אלא על הכלל, והצדיק נלכד בשחיתותם, אבל סוף דבר המגפה היא עונש). והכא נמי המת בלא בנים שנשמתו אח"כ משטטא ערטילאה, הרי זה ג"כ עונש.

והטעם ששינה אונקלוס כאן מפשט הכתוב, יש לומר כי הלא בפסוק זה יש כפל לשון, שהרי כבר נאמר ומת אחד מהם, וא"כ היה לו לומר, לא תהיה אשתו החוצה לאיש זר, מהו אשת המת, אלא ללמדנו על חומר מיתה זו [וע"י משך חכמה כאן, מה שכתב לבאר דרשת חז"ל בדין אשת שני מתים, ע"פ דקדוק זה].

וכן היתה גרסת מהרי"ץ בכתובת יבמין 'בדיל לאקמא לאחודהי מותנא שמא בישראל', ולא גרס 'מיתא'.

גרסא נוספת וביאורה

[ב] אך יש מחכמי תימן שגרסו 'אתת מיתנא', וכמו שהביא מהר"י קורח זלה"ה במרפא לשון, שמצא כן בקלף ישן. ונתן טעם לדבר, ד'מותנא' הוא 'דבר', וא"כ אינו שייך לכאן.

אכן לדבריו יש לתמוה, מדוע שינה אונקלוס מכל לשון 'מת' שבתורה, ותרגם 'מיתנא' [ואף שתיבת 'המת' ממש נמצאת רק בפרשת משפטים (שמות כ"א ל"ה), בענין השור המת, מכל מקום באמת שם הלא מתרגם אונקלוס 'מיתא'. אבל בכלל, בכל מקום סתם לשון 'מת' מתרגם אונקלוס מיתא].

ובעישור הכתובה (טופס כתובות עמ' קס"ו) הביא מרן הגר"י רצאבי שליט"א, כי בתכלאל של מהר"י בשירי הגרסא בכתובת יבמין 'מיתנא' וכ"ה גם בספר השטרות לרב האי גאון, וכן בשל הר"י ברצלונני. ובמחזור ויטרי. ובתשובת הגאונים (שערי צדק שער א' סימן מ'). וביאור גרסא זו כתב שם בעישור הכתובה, כי זוהי גרסא ממוצעת בין לשון מיתה האמור בכל מקום לבין הרמז למגפה שהזכיר מהרי"ץ, ומכיון שלא רצה לכתוב לשון מגיפה ממש גרס מיתנא.

מדרכי רבותינו מוהר"ר דוד ב"ר חסן זלה"ה

רבינו לא נולד בעדן אלא בכפר אכמת בני מנצור שבדרום תימן, ולאחר פטירת רעייתו נטל עמו את בניו והלך להשתקע בעדן, כאותם תלמידי חכמים שהתגלגלו מתימן לעדן והשתקעו בה. סדר יומו של רבינו היה מוקפד ומסודר, לתורה לתפילה ולגמילות חסדים, בכל לילה אחר חצות היה קם טובל ומתקדש, ויושב לעסוק בנגלה ובנסתר עד אור הבוקר בבית המדרש 'התורה והמצוה'. זכה רבינו למענה לשון, ולכח הסברה נפלא, ולכן בכל כינוס וסעודת מצוה היו חכמי עדן נותנין בו עיניהם שיהיה ראש המדברים בדברי תורה. ולא רק בדרשה, אלא אף בכוח תורתו וחרירותו ונועם הסברתו היה מפשר מיישב דברים שנחלקו בהם חכמי עדן בהלכה. ואף בין איש ובין רעהו כל שהיה להם סכסוך או מריבה, היו באים לרבינו ובנועם שפתיו היה משכינן שלום ביניהם כאהרן הכהן. לעיתים אף הקדיש מזמנו לשמש כשליח בי"ד, אך מרוב ענותנותו לא רצה לשמש כחבר בית הדין. לפרנסתו עסק רבינו במסחר בו ראה ברכה מרבה. לרגל מסחרו נרד לאסמרה שבחבש, שם ישב יבם וחיבר את ספרו 'פירוש מלות המשנה' שעודו בכת"י כמו יתר חיבורו. וביניהם ספר 'צידה לדרך' ובו סדר תיקונים ע"פ המקובלים. חיבור אחד 'חק זכרון' בו סידר הלכות ודברי מוסר במצות הנשיא בנין, נדפס בעיה"ק בירושלים בשנת התרפ"ח. עשרה בנים היו לו לרבינו, חמשה שבאו עימו מתימן ועוד חמשה שנולדו לו בעדן, אך שניים מהם מתו על פניו האחד בעת הפרעות שהיו בעדן, והשני נחטף על ידי הפורעים, וכשציוו עליו להמיר דת, בחר למסור נפשו על קידוש שמו יתברך הי"ד. בימיו האחרונים שהה בעיר גיבוטי, שם חש ברע, ומיד ביקש לשוב לביתו שבעדן ועל אף טלטולי הדרכים, הגיע בשלום לביתו תוך שהוא נושא עיניו למרום בתפילה שלא למות בדרך. משהגיע לביתו כינס את בני משפחתו וברכם, ויצאה נשמתו בטהרה. זיע"א (מאורות עדן).